

יד' בטבת תשס"ח 23 בדצמבר 2007

מתן תורה – ישראל והאומות

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

אמר חזקיה: מאי דכתיב +תהלים עו+ משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה? אלא: בתחילה - יראה, ולבסוף - שקטה. ולמה יראה - כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב +בראשית א+ ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי? - מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

2. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דעמלק יתרו פרשה א ד"ה וישמע. מה

וישמע. מה שמועה שמע ובא, מלחמת עמלק שמע ובא, שהיא כתובה בצדו, דברי ר' יהושע. ר' אלעזר המודעי אומר, מתן תורה שמע ובא, שבשעה שנתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם, שנאמר +תהלים כט ט+ ובהיכלו כלו אומר כבוד. באותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע. אמרו לו, בלעם שמא המקום עושה לנו כמו שעשה לדור המבול, שנא' +שם/תהלים י+ ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם. אמר להם, שוטים שבעולם, כבר נשבע הקב"ה לנח שאינו מביא מבול לעולם, שנא' +ישעיה נד ט+ כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ. אמרו לו, שמא מבול של מים אינו מביא, מבול של אש מביא. אמר להם, אינו מביא לא מבול של אש ולא מבול של מים, אלא תורה נותן הקב"ה לעמו ולידידיו, שנא' +תהלים כט יא+ ה' עוז לעמו יתן. כיון ששמעו כולם מפיו הדבר הזה, ענו כולם ואמרו אחר כך, /תהלים כט יא/ ה' יברך את עמו בשלום, ופנו והלכו איש למקומו.

- לפי המדרש - האם מתן תורה השפיע רק על ישראל או גם על האומות?
- האם ניתן למצוא נקודות דמיון בין המבול למעמד הר סיני? מה מלמדת ההשוואה על טיבם של השנים?
- עיינו בתהילים כט – מהם נקודות האחיזה בפרק לרעיונות המובאים במדרש?
- המדרש קושר את הדרשה על האומות ובלעם עם המחלוקת מתי בא יתרו – מה פשר המחלוקת? (פרשת יתרו בשמות פרק יח' ממוקמת בין מלחת עמלק למתן תורה).

3. ספרי דברים פסקא שמג ד"ה דבר אחר

דבר אחר כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא בלשון אחד אמר להם אלא בארבעה לשונות שנאמר ויאמר ה' מסיני בא זה לשון עברי וזרח משעיר למו זה לשון רומי הופיע מהר פארן זה לשון ערבי ואתה מרבבות קדש זה לשון ארמי.

דבר אחר ויאמר ה' מסיני בא, כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות, תחילה הלך אצל בני עשו אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם +שמות כ יב+ לא תרצח אמרו כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצח הוא שנאמר +בראשית כז כב+ והידים ידי עשו +שם/בראשית/ כז מ+ ועל חרבך תחיה הלך אצל בני עמון ומואב אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם +שמות שם כ/ יב/+ לא תנאף אמרו לו כל עצמה של ערוה להם היא שנאמר +בראשית יט לו+ ותהרין שתי בנות לוט מאביהן הלך אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם +שמות שם

כ/יב+ לא תגנוב אמרו לו כל עצמם אביהם ליסטים היה שנאמר +בראשית טז יב+ והוא יהיה פרא אדם

וכן לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבלים את התורה שנאמר +תהלים קלח ד+ יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך יכול שמעו וקבלו תלמוד לומר +מיכה ה יד+ ועשיתי באף ובחימה נקם את הגוים אשר לא שמעו. לא דיים שלא שמעו אלא אפילו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם עד שפרקום כיון שראה הקדוש ברוך הוא כן נתנם לישראל, משל לאחד ששילח את חמורו וכלבו לגרן והטעינו לחמור לתך ולכלב שלש סאים¹ היה החמור מהלך והכלב מלחית פרק ממנו סאה ונתנו על החמור וכן שיני וכן שלישי כך ישראל קבלו את התורה בפירושיה ובדקדוקיה אף אותם שבע מצות שלא יכלו בני נח לעמוד בהם ופרקום באו ישראל וקבלום לכך נאמר ויאמר ה' מסיני בא זרח משעיר למו.

- מדוע לא קבלו האומות את התורה? השוו לטיעונים בגרסת המדרש בפרקי דר' אליעזר

4. פרקי דרבי אליעזר² (היגר) - "חורב" פרק מ

ר' טרפון אומ' זרח הב"ה ובא מהר סיני ונגלה על בני עשו, שנ' ויאמר ה' מסיני בא זרח משעיר למו, ואין שעיר אלא בני עשו, שנ' וישב עשו בהר שעיר, אמ' להם הב"ה מקבלים אתם עליכם את התורה, אמרו לו ומה כתוב בה, אמ' להם לא תרצח, אמרו לו אין אנו יכולין לעזוב את הדבר שבירך יצחק את עשו, שאמ' לו ועל חרבך תחיה,

ומשם חזר ונגלה על בני ישמעאל, שנ' הופיע מהר פארן, ואין פארן אלא בני ישמעאל, שנ' במדבר פארן, אמ' להם הב"ה מקבלים אתם את התורה, אמרו לו ומה כתוב בה, אמ' להם לא תגנוב, אמרו לו אין אנו יכולין לעזוב את הדבר שעשו אבותינו שגנבו את יוסף והורידוהו למצרים, שנ' כי גונב גונבתי מארץ העברים,

ומשם שלח מלאכים לכל אומות העולם, אמ' להם אתם מקבלים עליכם את התורה, אמרו לו ומה כתיב בה, אמ' להם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אמרו לו אנו רואין שאין אנו יכולין להניח דת אבותינו שעבדו את האלילים אלא תן תורתך לעמך, שנ' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ומשם חזר ונגלה על בני ישראל

- מה ההבדל בטיעוני האומות בין שני המדרשים? – נשו להסביר את ההבדלים

- לאיזה מדרש דומה תפיסת המדרש הבא

5. פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) נספחים פרשה א ד"ה ויאמר י"י מסיני

א"ר אבהו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין אומות העולם מקבלין את התורה, מפני מה יצא ידיהן, שכך הן מידותיו של הקב"ה, אינו מעניש עד שיצא ידי בריותיו, ואח"כ הוא טורדן מן העולם, לפי שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו.

ד"א (דבר אחר): מפני מה יצא ידיהן, מפני זכות האבות.

- האם יש מחלוקת עקרונית בין ר' אבהו לדבר אחר?

6. שמות רבה (וילנא) פרשה כז ד"ה ט ד"א וישמע

ורבנין אמרין (חכמים אומרים) בני אם ערבת לרעך (משלי ה, ב) אלו ישראל שהם ערבים בינן לבין הקב"ה, חביבים ישראל שנקראו רעים שנאמר (תהלים קכב) למען אחי ורעי, ומה היתה ערבותן אלא בשעה שהקב"ה בא ליתן את התורה לא קבלוה אחת מן האומות אלא ישראל, משל למלך שהיה לו שדה והיה מבקש למוסרה לאריסים קרא לראשון ואמר לו תקבל אתה השדה הזו, א"ל אין בי כח קשה הימני, וכן לשני ולשלישי ולרביעי ולא קבלוה ממנו, וקרא לחמישי ואמר לו תקבל אתה השדה הזו א"ל הן, על מנת לפולחה, אמר לו הן, משנכנס לתוכו הובירה, על מי המלך מקפיד על אותם שאמרו אין אנו יכולין

¹ לתך = חצי כור, כור = 30 סאים. כלומר לתך גדול פי 5 משלושה סאים.

² חיבור מדרשי המיוחס לתנא ר' אליעזר בן הורקנוס נתחבר כנראה באיזור א"י, בסביבת המאה ה-8.

לקבלה או על מי שקבלה עליו ומשקבלה עליו נכנס בה והובירה לא על זה שקבלה, כך כשנגלה הקב"ה על הר סיני לא הניח אומה שלא הרתיק עליה ולא קבלו עליהם לשמרה, וכשבא אצל ישראל אמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, לכך בדין הוא שתשמעו, הוי (ירמיה ב) שמעו דבר ה' בית יעקב ואם לאו תענשו בערבות, הוי בני אם ערבת לרעך,

ד"א שמעו דבר ה' משל למלך שאמר לעבדיו שמרו לי ב' כוסות הללו והיה דיאטריטא, א"ל הוי זהיר בהם עד שהוא נכנס לפלטיין היה עגל אחד שרוי על פתח הפלטיין נגח העבד ונשבר אחד מהם, והיה העבד עומד ומרתית לפני המלך אמר לו למה מרתית אמר שנגחני עגל ושבר אחד משני הכוסות, א"ל המלך א"כ דע והזהר בשני כך אמר הקב"ה שני כוסות מזגתם בסיני נעשה ונשמע שברתם נעשה עשיתם לפני עגל הזהרו בנשמע, הוי שמעו דבר ה' בית יעקב,

- מה משמעות הערבות במתן תורה?
- השוו את שלש המדרשים בספרי, בפרקי דר' אליעזר ובשמות רבה – עמדו על ההבדלים בניהם.
- מה טיבם ומעמדם של ישראל ביחס לאומות לפי כל מדרש?

7. האם יש רמז בפסוקים לעובדה שהתורה הוצעה לגויים – עיינו בשמות יט:
תרגום יונתן³ מוצא רמז לכך בתחילת פרק לג בדברים :

הפסוק	התרגום	תרגום לעברית
וַיֹּאמֶר: ה' מְסִינִי בָּא	וְאָמַר: ה' מִן סִינֵי אֲתַגְלִי לְמַתָּן אֲוֹרֵייתָא לְעַמִּיהָ בֵּית יִשְׂרָאֵל	ויאמר: ה' מסיני נתגלה לתת תורה לעמו בית ישראל .
וְזָרַח מְשַׁעִיר לְמוֹ	וְדִנְח זִיו אֵיקַר שְׂכִינְתִּיהָ מִגְבְּלָא לְמִיתְנָה לְבָנוּי דְעָשׂוּ וְלֹא קִבְּלוּ יְתָהּ	וזרח זיו יקר שכנתו מגבלא לתת אותה לבני עשו ולא קיבלו אותה .
הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְן	הוֹפִיעַ בְּהַדְרַת אֵיקַר מְטוֹרָא דְפֶאֶרְן לְמִיתְנָה לְבָנוּי דִּישְׁמַעְאֵל וְלֹא קִבְּלוּ יְתָהּ	הופיע בהדרת כבוד מהר פארן לתת אותה לבני ישמעאל ולא קיבלו אותה .
וְאֵתָהּ מִרְבַּבַּת קִדְשׁ	הַדָּר וְאֲתַגְלִי בְּקִדּוּשָׁא עַל עַמִּיהָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַמִּיהָ רִיבּוֹן רִיבּוֹן מְלֶאכִין קִדְּשִׁין	חזר ונתגלה בקדושה על עמו בית ישראל ועמו רבי רבבות מלאכים קדושים .
מִימִינוּ אֶשׁ דָּת לְמוֹ :	כְּתַב יְמִינִיהָ וְאוֹרֵייתָהּ מִגּוּ שְׁלֵהוּבִית אִישְׁתָּא פְּקוּדֵיאַ יְהַב לְהוֹן :	כתב ימינו ותורתו מתוך שלהבת אש מצוות נתן להם .

³ תרגום ארמי לתורה, שנתגלה בימי הביניים ויוחס בטעות לתנא יונתן בן עוזיאל, אמנם הוא אכן נכתב בא"י, אבל ברור שהוא מאוחר למאה ה-8. מביא לפעמים מסורות יחודיות אינן במקומות אחרים בחז"ל. התרגום אינו מילולי אלא מטובל באגדות רבות.

מה עמדת המדרשים הבאים ביחס שבין התורה והגויים?

8. איכה רבה (וילנא) פרשה ב ד"ה יג טבעו בארץ

מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה (איכה ב,ט), נביאיה אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מצאו חזון מה'.

9. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נז עמוד ב

ויתנא: נעמן גר תושב היה; נבוזראדן גר צדק היה. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק; מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים; מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים. מאן אינון? שמעיה ואבטליון.

10. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א

והתניא, היה רבי מאיר אומר: מנין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר: +ויקרא יח+ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת, שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה - הרי הוא ככהן גדול!

11. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נט עמוד א

ואמר רבי יוחנן: נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר +דברים ל"ג+ תורה צוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם.